

КРИТЕРІЇ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розглянуто основні критерії сформованості комунікативної компетентності учнів початкових класів, а саме когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінково-регулятивний. Розглянуто рівні її сформованості в молодших школярів. Автором досліджено основні показники рівнів сформованості комунікативної компетентності. Проаналізовано вимоги до оцінювання таких видів роботи як складання діалогів, монологічних висловлювань, написання творів. Охарактеризовано вимоги щодо оцінювання знань про мову й мовлення та мовні уміння й навички учнів початкової ланки освіти. Проаналізовано критерії оцінювання навичок мовленнєвої діяльності (оцінювання зв'язних висловлювань).

Ключові слова: *комунікативна компетентність, початкова школа, молодші школярі, критерії, рівні, уміння, навички.*

Проблема формування комунікативно-мовленнєвих умінь є однією з ключових у системі початкового навчання. Вироблення в учнів навичок практичного володіння рідною та іноземною мовами, вміння правильно будувати висловлювання в усній і письмовій формі є основним завданням, що постає перед школою. Метою викладання української та англійської мов у початкових класах є удосконалення мовленнєвих та комунікативних умінь учнів на основі засвоєння елементарного курсу граматики та практичного використання набутих знань в усному та писемному мовленні.

Комунікативна компетентність є здатністю учня аналізувати мовні та позамовні поняття, явища, закономірності, порівнювати, узагальнювати їх, виділяти головні й другорядні ознаки; уявляти й за допомогою мовних виражальних засобів описувати предмети, явища, події, робити припущення щодо способу розв'язання проблемних ситуацій, добирати докази для доведення чи спростування власних і чужих думок, позицій, використовувати

власний і опосередкований досвід та критично оцінювати свої й чужі висловлювання [1, с.85].

Аналіз науково-методичної літератури свідчить, що проблему комунікативної компетентності молодших школярів досліджено численними науковцями, серед яких Г.Андреєва, В. Бадер, Ф.Бацевич, Н. Бібік, І. Зимня, Є.Пассов, Є. Халлідей, Д. Хаймс, але питання щодо основних критеріїв та рівнів комунікативної компетентності учнів початкової школи досліджено недостатньо. Тому виникає необхідність дослідити не лише основні критерії, але й показники рівнів сформованості комунікативної компетентності.

Метою статті є аналіз критеріїв та рівнів сформованості комунікативної компетентності молодших школярів.

Дескриптори комунікативних умінь у Загальноєвропейських рекомендаціях містять критерії оцінювання окремо для діалогічного та монологічного мовлення. Для загального усного мовлення визначені критерії обсягу висловлювання, складності фраз/речень та граматичних структур, зв'язності мовлення, тематичності, комунікативних функцій, вільності мовлення, змістовності, а для загального усного спілкування - обсяг висловлювання, складність фраз/речень і граматичних структур, вільність мовлення, тематичність, спектр використаних мовних засобів, спонтанність мовлення, природа предмету розмови, мовна правильність, ініціативність, реактивність, інтеракційність, зв'язність і змістовність [4].

Програмою з іноземної мови визначені такі критерії оцінювання вмінь говоріння: завершеність завдання (обсяг, повнота, якість, відповідність і чіткість інформації, досягнення комунікативної мети висловлювання), швидкість висловлювання (сприйняття на слух і розуміння почутого; вільне спілкування, що передбачає відсутність опор, повторень, самовиправлень, уникнення надмірних пауз); вимова (якість звуків; адекватне використання наголосу, ритму, інтонації; діапазон розмовних кліше); вживання мовних одиниць (мовна грамотність; адекватне використання мови; діапазон використаних граматичних структур та лексичних одиниць) [4, с. 133-134].

Українська О.О. визначає такі критерії комунікативної компетентності:

Критерій *ініціативності* перевіряє вміння починати розмову, стимулювати співрозмовника продовжувати бесіду, повідомляти або запитувати інформацію, завершувати спілкування.

Критерій *реактивності* забезпечує перевірку рівня сформованості вмінь підтримувати спілкування, зокрема відповідати на поставленні запитання співрозмовника, реагувати на його висловлювання, коментувати.

Критерій *інтераційності* перевіряє вміння активно пропонувати варіанти вирішення проблеми; запитувати точку зору співрозмовника; висловлювати згоду/незгоду, враховуючи об'єктивні причини.

Критерій *змістовності* перевіряє наявність у монологічному висловлюванні стрижневих компонентів змісту, повноту викладу, узагальненість, наявність та доречність чи відсутність прикладів.

Критерій *зв'язності* передбачає поєднання елементів усного тексту, організацію структури висловлювання, перевіряє наявність у монологічному висловлюванні певних лексичних, морфологічних та синтаксичних засобів зв'язку, вміння логіко-композиційної побудови висловлювання.

Критерій *вільності* визначається за наявністю або відсутністю таких показників, як повтори, самовиправлення. Обсяг висловлювання також може свідчити про вільність мовлення.

Критерій *мовної правильності* висловлювання застосовується для перевірки фонетичної, лексичної і граматичної правильності мовлення.

Критерій *використання/невикористання невербальних засобів спілкування* (як жести рук і голови, міміка і контакт очей).

Гаркуша В. пропонує такі критерії комунікативної компетентності учнів початкової школи:

- *Когнітивний* - наявність знань, необхідних у спілкуванні та необхідність їх використання (тести, анкети), здатність до адекватної самооцінки.

- *Емоційно-ціннісний* - поважне ставлення до співрозмовника та його думки; готовність до встановлення емоційного контакту зі співрозмовником; адекватність емоційних реакцій у спілкуванні; отримання задоволення від спілкування.

• *Поведінково-регулятивний* - вміння слухати іншого і грамотно дискутувати; висловлювати та відстоювати власну думку; володіння вербальними й невербальними засобами комунікації.

Ефективність формування комунікативної компетентності молодших школярів значною мірою залежить від визначення його рівневої характеристики.

Рівень сформованості того чи іншого уміння встановлюють (згідно з визначеними критеріями) як умовну міру, що дає змогу збагнути явище й на цій підставі дати йому оцінку. Під поняттям «*критерій*» (в перекладі з грецької мови – засіб, переконання, мірило) – слід розуміти «показники», які застосовуються для швидкої оцінки достовірності в контрольній та експериментальній групах.

Визначені критерії та їх показники дозволяють виокремити три рівні сформованості комунікативної компетентності учнів початкових класів:

- *низький рівень* характеризується низькими здібностями до практичного використання системи мови, неповним володінням комунікативною діяльністю, елементарною теоретичною підготовкою та наявністю базових знань про країну, мова якої вивчається, нездатністю до застосування соціокультурної, діалектичної інформації у комунікативних ситуаціях;

- *середній рівень* характеризується достатніми здібностями до практичного використання системи мови, частковим володінням комунікативною діяльністю, достатньою теоретичною підготовкою та наявністю ґрунтовних знань про країну, мова якої вивчається, спроможністю до застосування соціокультурної, діалектичної інформації у комунікативних ситуаціях;

- *високий рівень* характеризується високими здібностями та вміннями до практичного використання системи мови, повним володінням комунікативною діяльністю, спроможністю до творчого застосування соціокультурної, діалектичної інформації в комунікативних ситуаціях.

Рівень вирішення комунікативних завдань є показником рівня розвитку комунікативних здібностей, комунікативних умінь.

Для вивчення навичок і вмінь діалогічного мовлення найчастіше використовують спостереження за вільним спілкуванням дітей, звертається увага на характер спілкування, на ініціативність дитини, її вміння вступати в діалог, підтримувати й вести його, слухати й розуміти співрозмовника, ясно висловлювати свої думки. Оцінка комунікативних умінь може бути дана з урахуванням таких критеріїв:

Таблиця 1. 1 - Критерії оцінки рівня комунікативних умінь

№	Критерії оцінки комунікативних умінь дітей	Оцінка в балах	Рівень мовної комунікації
1	Дитина активно спілкується, вміє слухати й розуміти мовлення, будує спілкування з урахуванням ситуації, легко входить у контакт із однолітками й педагогом, ясно й послідовно висловлює свої думки, вміє користуватися формами мовленнєвого етикету	3	високий
2	Дитина вміє слухати й розуміти мовлення, бере участь у спілкуванні частіше за ініціативою інших, вміє користуватися формами мовленнєвого етикету.	2	середній
3	Дитина малоактивна в спілкуванні з однолітками й педагогом, неухважна, рідко користується формами мовного етикету, не вміє послідовно викладати свої думки, точно передавати їх зміст	1	низький

Для вивчення рівня зв'язного монологічного мовлення частіше використовуються, по-перше, завдання відтворення готового зв'язного тексту (методика «переказу тексту») і, по-друге, завдання на самостійне складання розповіді за картинкою або без наочного матеріалу.

Кожен показник оцінюється окремо. Найвища оцінка відтворення тексту - 12 балів .

0 балів - невірне відтворення, порушення структури тексту, бідність лексики, численні невиправдані паузи, необхідність у підказках.

1 бал - незначні відхилення від тексту, відсутність порушень логіки, відсутність граматичних помилок, переважання простих речень, відсутність тривалих пауз, невелика кількість підказок.

2 бали - правильне відтворення, послідовне і точне побудова переказу, використання авторських слів і своїх точних виразів, наявність різних типів речень, відсутність граматичних помилок, повна відсутність невиправданих пауз, самостійне переказування.

Таким чином, оцінка в 12 балів відповідає вищому рівню відтворення тексту; понад 6 балів - середньому рівню; менше 6 балів - низькому рівню.

При складанні розповіді за картинкою діти, з одного боку, спираються на її сюжет, а з іншого - можуть проявляти власну творчість. Безумовно, слід підбирати картинку, доступну молодшим школярам за змістом і засобами образотворчості. Учням пропонується уважно розглянути ілюстрацію й скласти невелике оповідання. Розповіді фіксуються й піддаються аналізу з точки зору предметно-логічного змісту й мовного оформлення [5, с.287].

Мова оцінюється за такими параметрами: цілісність теми, послідовність і структурне оформлення, зв'язність - оцінюється шляхом аналізу способів міжфразового зв'язку, підраховується кількість речень, непов'язаних або формально пов'язаних між собою, обсяг оповідання вимірюється шляхом підрахунку слів і речень, встановлюється співвідношення простих і складних речень, самостійність - оцінюється шляхом підрахунку допоміжних питань, плавність – оцінюється під час підрахунку тривалих пауз, що порушують цілісність розповіді.

Кількісне вираження оцінки дуже умовне, як і при переказі. Методика інтерпретації результатів також аналогічна. Орієнтуючись на узагальнену оцінку зазначених якостей, можна охарактеризувати рівні розвитку зв'язного мовлення молодших школярів.

Рівень сформованості діалогічного мовлення перевіряється в 1 класі в другому семестрі, в 2-4 класах – у першому семестрі. Перевіряються вміння: складати діалог на задану тему, використовувати формули мовленнєвого етикету, дотримуватись правил спілкування, додержуватись норм літературної мови.

Одиниця контролю: діалог, складений двома учнями чи учнем і вчителем.

Обсяг діалогу орієнтовно визначається так:

Клас	Кількість реплік на кожного учасника діалогу без урахування етикетних формул початку та кінця розмови
1	2 – 3 репліки
2	3 – 4
3	4 – 5

4	5 – 6
---	-------

Оцінювання. Уміння вести діалог оцінюється за такими критеріями:

Клас	Рівень	Бал	Характеристика складених учнями діалогів
1-2 3-4	Початковий	- 1-3	Учень будує діалог, але робить довгі паузи, вислуховує лише окремі репліки співрозмовника, перебиває його, не завжди вживає слова ввічливості, припускається більше трьох помилок у мовленні, будує діалог з 1 репліки (у 1-2 класах), 1-2 реплік (у 3-4 класах).
1-2 3-4	Середній	- 4-6	Учень достатньо швидко включається в діалог, хоч і робить паузи, добираючи потрібні слова, окремі репліки співрозмовника залишає без відповіді, не завжди вживає слова ввічливості, припускається до трьох помилок у мовленні, будує діалог з 1-2 реплік (у 1-2 класах), 2-3 реплік (у 3 – 4 класах).
1-2 3-4	Достатній	- 7-9	Учень у міру швидко включається в діалог, швидко добирає потрібні слова, вживає їх у потрібних граматичних формах, демонструє належну культуру спілкування. При цьому припустився 1-2 помилок у мовному оформленні реплік, які тут же сам виправив. Діалог будує з достатньої кількості для відповідного класу реплік.
1-2 3-4	Високий	- 10-12	Учень швидко включається в діалог, демонструє високу культуру спілкування, вміння уважно й доброзичливо слухати співрозмовника, висловлює свою думку з приводу предмета розмови. Обсяг і мовне оформлення діалогу відповідає нормам.

Уміння будувати усний переказ перевіряється в 1 класі в другому семестрі, в 2 - 4 класах – у першому семестрі. Перевірка рівня сформованості умінь складати усний твір розпочинається з 2 класу і здійснюється в другому семестрі. Перевірка умінь писати переказ розпочинається з 3 класу і проводиться в кожному семестрі. Для перевірки вміння складати усні твори у 2 класі можна пропонувати дітям будувати розповідь за картиною, опорними словами і зачином; описувати нескладні предмети, будувати найпростіші міркування за даним початком і зразком. Обсяг усного твору другокласників має становити 4-5 речень.

У монологічному висловлюванні оцінюють його зміст і форму. За усне висловлювання (переказ, твір) ставлять одну оцінку – за зміст, враховуючи при цьому якість мовного оформлення. За писемне висловлювання виставляється одна оцінка, яка є середнім показником набраних балів за зміст і мовне

оформлення роботи. Уміння будувати зв'язне висловлювання оцінюється за такими критеріями:

Таблиця 2 Оцінювання зв'язних висловлювань

Клас	Рівень	Бали	Характеристика зв'язних висловлювань
1-2 3-4	Початковий	- 1-3	Учень будує лише окремі речення або переказує окремі фрагменти змісту, що не утворюють зв'язного тексту; припускається 9-11 помилок (орфографічних, пунктуаційних, у будові речень і вживанні слів).
1-2 3-4	Середній	- 4-6	Школяр будує текст, який відзначається певною зв'язністю, але збіднений змістом; у роботі наявні відхилення від авторського тексту (переказ) або від теми (твір); неповно розкрито головну думку, є недоліки в структурі тексту (відхилення від плану, відсутні зачин або кінцівка); допущено 6-8 помилок (орфографічних, пунктуаційних, у будові речень, у зв'язках між ними або вживанні слів).
1-2 3-4	Достатній	- 7-9	Учень досить вправно будує текст, розкриває його головну думку і загальний зміст; у тексті наявні всі складові частини, але допущено 3-5 помилок (орфографічних, пунктуаційних, у будові речень і вживанні слів).
1-2 3-4	Високий	- 10-12	Учень вправно будує текст, зміст якого відповідає темі, заголовку; у тексті розкрито головну думку, наявні зачин, основна частина і кінцівка; твір написано за планом, складові частини тексту виділено абзацами; будова речень граматично правильна, між реченнями є логічні зв'язки; слова дібрано залежно від мети висловлювання; допущено 1-2 помилки у побудові речень або вживанні слів; немає орфографічних і пунктуаційних помилок на вивчені правила.

Отже, врахування основних критеріїв формування комунікативної компетентності в молодших школярів набуває великого значення в процесі освіти, сприяє розвитку міжособистісного спілкування. Рівень сформованості комунікативних умінь залежить від багатства словникового запасу молодшого школяра та здатності використовувати всю різноманітність граматичних засобів мови у власних висловлюваннях.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в розробці експериментальної моделі формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами між предметних зв'язків.

Література

1. **Абрамович С.Д.** Мовленнєва комунікація : підручн. / С. Д. Абрамович, М. Ю. Чікарьова. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 472 с.

2. **Азимов Э.Г.** Словарь методических терминов / [авт.-сост. Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин]. – СПб. : Златоуст, 1999. – 472 с.
3. **Александренко А.П.** Формирование иноязычной коммуникативной компетентности младших школьников на основе интегративного подхода (на примере изучения английского языка) : автореф. дисс. канд. пед. наук : 13.00.01. / А. П. Александренко. – Майкоп, 2005. – 21 с.
4. **Арват Ф.С.** Культура спілкування : навч.-метод. посібн. / Ф. С. Арват, Є. І. Коваленко, С.В. Кириленко, П. М. Щербань. – К. : ІЗМН, 1997. – 328 с.
5. **Бацевич Ф.С.** Основи комунікативної лінгвістики : підручн. / Ф. С. Бацевич. – К. : Центр навч. л-ри, 2004. – 472 с.
6. **Бірюк Л.** Комунікативна культура як передумова формування й розвитку комунікативної компетентності з російської мови майбутнього вчителя початкових класів / Л. Бірюк // Матеріали третьої Всеукр. Наук.-практ. Конф. «Актуальні проблеми формування творчої особистості вчителя початкових класів». – Вінниця : ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2005. – С. 120–124.

УДК 37.013.371

О.В. Васильева

КРИТЕРИИ И УРОВНИ СФОРМИРОВАННОСТИ КОМУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

В статье рассмотрены основные критерии сформированности коммуникативной компетентности учащихся начальных классов, а именно когнитивный, эмоционально-ценностный, поведенчески-регулятивный. Рассмотрены уровни ее сформированности у младших школьников. Автором исследованы основные показатели уровней коммуникативной компетентности. Проанализированы требования к оценке таких видов деятельности как составление диалогов, монологических высказываний, написание сочинений. Охарактеризованы требования к оцениванию знаний о языке и речи и речевые умения и навыки учащихся начальной школы. Проанализированы требования относительно критериев оценки навыков речевой деятельности (оценка связных высказываний).

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, начальная школа, младшие школьники, критерии, уровни, умения, навыки.

Vasyliya O.V.

CRITERIA AND LEVELS OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS

The article is devoted to the basic criteria forming of communicative competence of primary school pupils, namely cognitive, emotional and evaluative, behavioral-regulatory. The levels of the communicative competence are analyzed in the article. The author investigates the levels of key indicators of communicative competence. The criteria to dialogue and monologue speaking is given in the article. The requirements for assessment of knowledge of language and speech skills and abilities of elementary-level education are analyzed. The requirements for evaluation criteria speech activity skills (assessment of speaking) are suggested by the author. The main attention is paid to the idea that consideration of the basic criteria of communicative competence in primary school is of great importance in elementary education, promotes interpersonal communication. The level of formation of communicative skills depends on the vocabulary of younger pupils and the ability to use the variety of the language grammar in expression of own ideas.

Keywords: communicative competence, elementary school, younger students, the criteria level, abilities, skills.

Педагогічний альманах: Збірник наукових праць/ редкол. Кузьменко В.В.(голова) та ін. - Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2013 – Випуск 20. – С.16-22